

آموزش روش های تدبر در قرآن، جلد نهم

روش های تدبر ادبی (۲)

نویسنده و بلاغت کلام

احمد رضا اخوت

سرشناسه	: اخوت، احمدرضا، ۱۳۴۷ -
عنوان و نام پدیدآور	: آموزش روش‌های تدبیر در قرآن / نویسنده احمدرضا اخوت؛ مجموعه دانشجویی قرآن و عترت دانشگاه تهران، نشر قرآن و اهل بیت نبوت (ع).
مشخصات نشر	: تهران: نشر قرآن و اهل بیت نبوت (ع)، ۱۳۹۲
مشخصات ظاهری	: ج: جدول، نمودار: ۲۰/۵ × ۲۹/۵ س.م.
فروست	: مجموعه کتب «مهارتی» حوزه «قرآن و امام».
شابک	: دوره: ۷-۴-۳۵-۹۴۰۰۰۹۷۸-۶۰۰
وضعیت فهرست نویسی	: فایا
یادداشت	: ج: ۲- و ۸ و ۱۰ (چاپ اول: ۱۳۹۲) (فایا).
یادداشت	: ج: ۹ (چاپ اول: ۱۳۹۲) (فایا).
یادداشت	: کتابنامه.
یادداشت	: نمایه.
مندرجات	: ج: ۱. مقدمات تدبیر در قرآن- ج: ۲. روش‌های تفکر در قرآن- ج: ۳. روش‌های تدبیر کلماتی در قرآن- ج: ۴. روش‌های تدبیر سوره‌ای- ج: ۵. روش‌های تدبیر قرآن به قرآن- ج: ۶. روش‌های تدبیر سوره‌های مکی- ج: ۷. روش‌های تدبیر سوره‌های مدنی- ج: ۸. روش‌های تدبیر ادبی (۱) کلام و اجزای آن- ج: ۹. روش‌های تدبیر ادبی (۲) توسعه و بلاغت کلام- ج: ۱۰. روش‌های تدبیر با روایات و ادعیه
موضوع	: قرآن - بررسی و شناخت
شناسه افزوده	: ششگاه تهران. اداره کل امور فرهنگی و اجتماعی
شناسه افزوده	: دانشگاه تهران. مدرسه دانشجویی قرآن و عترت (ع)
شناسه افزوده	: نشر قرآن و اهل بیت نبوت (ع).
رده بندی کنگره	: ۹۲ ۱۸ ۳۶ ۴/۴ BP۶۵
رده بندی دیویی	: ۳۰۰/۱۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۲۵۹۳۷۸

روش‌های تدبیر ادبی (۲) - توسعه و بلاغت کلام

جلد نهم از آموزش‌های تدبیر در قرآن

از مجموعه کتب «مهارتی» حوزه «قرآن و امام»

نویسنده:

احمدرضا اخوت

ناشر

انتشارات قرآن و اهل بیت نبوت علیه‌السلام

شمارگان:

چاپ اول، ۱۳۹۴، ۱۰۰۰ نسخه

مراکز پخش:

- مجمع مدارس دانشجویی قرآن و عترت علیه‌السلام دانشگاه تهران

تهران، میدان انقلاب، خیابان کارگر شمالی، پلاک ۱۴۳۷، طبقه ۴.

www.QuranEtratSchool.ir

انتشارات قرآن و اهل بیت نبوت علیه‌السلام

تهران، میدان انقلاب، خیابان کارگر شمالی، پلاک ۱۴۳۷، طبقه ۳

تلفن: ۰۲۱-۸۸۵۳۶۷۹۵

انتشارات کتاب فردا

قم، بلوار بسیج، کوچه ۳۰، پلاک ۶

تلفن: ۰۲۵۱-۷۷۴۶۹۹۲

۱۱	مقدمه
۱۷	درس اول: تکوین کلمه و کلام و اساس حروف
۱۹	۱. حروف مبانی
۲۷	۲. حروف معانی
۲۹	درس دوم: بررسی سوره‌های قرآن بر اساس حروف معانی
۳۲	۱. سوره مبارکه انفطار
۳۳	۱-۱. دسته‌بندی آیات سوره
۳۳	۱-۲. گزاره‌های میزان درباره سوره
۳۹	۱-۳. تحلیل سوره از نظر احکام و تفصیل
۴۰	۲. سوره مبارکه انشقاق
۴۱	۲-۱. دسته‌بندی آیات سوره
۴۱	۲-۲. گزاره‌های میزان در رابطه با سوره
۴۶	۲-۳. تحلیل سوره از منظر احکام و تفصیل
۴۷	۳. ارتباط دو سوره مبارکه انفطار و انشقاق
۴۹	۳-۱. بررسی وضعیت حروف تشکیل دهنده دو سوره
۵۱	درس سوم: توسعه کلام به شیوه عطف
۵۴	۱. حروف عطف
۵۴	۱-۱. حرف واو
۵۴	۱-۱-۱. واو عاطفه
۵۸	۱-۲. حرف فاء
۵۸	۱-۲-۱. بیان ترتیب

۵۹	۱. الفای ترتیب با رویکرد تعقیب و تأخیر.....
۶۲	۲. الفای ترتیب با رویکرد تفریع.....
۶۲	۳. الفای ترتیب با رویکرد تفسیر.....
۶۳	۴. الفای ترتیب با رویکرد بیان نتیجه.....
۶۵	۲-۱-۱. بیان علت و معلول.....
۷۰	۳-۱-۱. حرف ثَم.....
۷۲	۴-۱-۱. حرف حَتّی.....
۷۳	۱-۴-۱. انتهای غایت (بیان تداوم مطلب تا سرانجام آن).....
۷۹	۲-۴-۱. تعلیل.....
۸۵	درس چهارم: توسعه کلام به شیوه فصل تفصیل و توضیح.....
۸۷	۱. فصل در متن عامل توسعه کلام.....
۸۸	۲. تفصیل به وسیله جملات عامل توسعه کلام.....
۹۰	۳. حروف فصل و حروف تفصیل.....
۹۰	۱-۳-۱. حروف فصل.....
۹۰	۱-۳-۱-۱. واو استیناف.....
۹۸	۲-۳-۱. حروف جواب.....
۹۸	أ. نعم.....
۹۸	ب. بلی.....
۹۹	ج. ای.....
۹۹	۲-۳-۱. حروف تفصیل.....
۹۹	۱-۳-۲-۱. حرف اَمّا.....
۱۰۳	۲-۳-۲. اَن مفسره.....
۱۰۴	۳-۳-۲. حرف اَو، برای تردید.....
۱۱۲	۴-۳-۲. اَم، برای بیان تردید.....
۱۱۳	۵-۳-۲. حرف اِمّا برای بیان تقابل.....
۱۱۴	۳-۳. توضیح از طریق تأویل به مصدر.....
۱۱۵	۱-۳-۳. اَنّ و اَن.....
۱۱۸	۲-۳-۳. ما.....
۱۱۹	۴-۳. توضیح از طریق تعلیل.....
۱۱۹	۱-۳-۴. لام.....
۱۲۰	۲-۳-۴. گنی.....
۱۲۱	۵-۳. توضیح از طریق تشبیه.....
۱۲۳	۶-۳. توضیح از طریق معرفی (موصولات).....

درس پنجم: توسعه کلام به شیوه افزودن قیود	۱۲۷
۱. حرف باء، قید وساطت	۱۳۰
۱-۱. وساطت به عنوان سببیت	۱۳۰
۱-۲. وساطت به عنوان معاوضه	۱۳۰
۱-۳. وساطت به عنوان مصاحبت با چیزی	۱۳۱
۱-۴. وساطت در جریان یافتن فعل	۱۳۱
۱-۵. وساطت به عنوان بستر وقوع فعل	۱۳۱
۱-۶. تأکید در وساطت	۱۳۲
۲. حرف لام، قید تعلق	۱۳۲
۲-۱. بیان تعلق و وابستگی چیزی یا کسی به یک فعل	۱۳۳
۲-۲. بیان تعلق شرایطی به یک فعل	۱۳۳
۲-۳. بیان تعلق دلیلی به یک فعل	۱۳۳
۲-۴. بیان تعلق غایت به یک فعل	۱۳۳
۲-۵. بیان تعلق جهت برای یک فعل	۱۳۴
۳. حرف ای، قید تعیین محدوده و قلمرو	۱۳۴
۳-۱. به معنی تا آنجا و تا آن زمان	۱۳۴
۳-۲. به معنی به سوی و تا	۱۳۴
۴. حرف علی، قید تعیین جهت تفوق و چیرگی	۱۳۵
۵. حرف عن، قید انتقال به موضوعی	۱۳۷
۵-۱. تعیین موضوع	۱۳۷
۵-۲. تعیین محدوده موضوع	۱۳۷
۵-۳. تعیین جهت موضوع	۱۳۷
۶. حرف فی، قید تعیین بستر	۱۳۸
۶-۱. تعیین بستر تحقق فعل	۱۳۸
۶-۲. نشان دادن حالتی به عنوان بستر وقوع فعل	۱۳۹
۶-۳. نشان دادن موضوعی به عنوان بستر وقوع فعل بر روی آن	۱۳۹
۷. حرف من، قید تمایز	۱۴۰
۷-۱. تمایز به معنای از، نشان دهنده آغاز زمانی یا مکانی	۱۴۰
۷-۲. تمایز برای تمییز چیزی میان چیزهای دیگر	۱۴۰
۷-۳. تعیین تمایز از نظر جنس یا نوع یا گروه	۱۴۰
درس ششم: بررسی شیوه‌های توسعه کلام در سوره مبارکه مؤمنون	۱۴۷
درس هفتم: حروف تغییر جهت کلام	۱۵۷
۱. نفی	۱۵۹

۱۵۹	۱-۱. حرف لا.....
۱۶۶	۱-۲. لات.....
۱۶۶	۱-۳. ما.....
۱۶۹	۱-۴. این نافیه.....
۱۷۰	۱-۵. لیس.....
۱۷۴	۱-۶. لن.....
۱۷۵	۱-۷. لم.....
۱۷۵	۱-۸. لما.....
۱۷۹	درس هشتم: تعلیق کننده‌های جملات در کلام.....
۱۸۱	۱. شرط.....
۱۸۱	۱-۱. این (برای تعلیق).....
۱۸۵	۱-۲. لو (برای امتناع).....
۱۸۵	۱-۲-۱. اثبات امتناع.....
۱۹۰	۱-۲-۲. تمنا (ای کاش).....
۱۹۱	۱-۳. لولا.....
۱۹۶	۱-۴. إذا.....
۱۹۸	۱-۵. إذّا.....
۱۹۹	۱-۶. لَمّا.....
۲۰۱	۱-۷. مَن.....
۲۰۲	۱-۸. ما.....
۲۰۵	درس نهم: حروف تأکید توجه کلام.....
۲۰۷	۱. تأکید.....
۲۰۷	۱-۱. اِنَّ، تأکید بر حکم.....
۲۰۸	۱-۲. قد، تأکید بر تحقق.....
۲۰۹	۱-۳. نون تأکید، تأکید بر انجام فعل.....
۲۱۰	۱-۴. مای زائده.....
۲۱۱	۱-۵. اِثْمَا، تأکید برای افاده حصر.....
۲۱۱	۱-۶. قَسَم، تأکید برای جلب اعتماد مخاطب.....
۲۱۲	۱-۷. بلی، تأیید برای تأکید.....
۲۱۴	۱-۸. لام تأکید، تأکید حکم.....
۲۱۶	درس دهم: بررسی جهت، تعلیق و تأکید کلام در سوره مبارکه انبیاء.....
۲۲۴	درس یازدهم: حروف برانگیختن توجه.....
۲۲۶	۱. استفهام.....

۲۲۷	۱-۱. همزه
۲۳۰	۱-۲. هل، استفهام برای تحریض
۲۳۲	۱-۳. لولا، برای توبیخ و تحضیض و تندیم
۲۳۳	۱-۴. ائی
۲۳۴	۱-۵. ای
۲۳۴	۱-۶. ما
۲۳۵	۱-۷. من
۲۳۵	۱-۸. آیان
۲۳۶	۱-۹. کیف
۲۳۶	۱-۱۰. این
۲۳۶	۱-۱۱. متی
۲۳۷	۲. تنبیه
۲۳۷	۲-۱. آلا
۲۳۸	۲-۲. یا
۲۳۸	۲-۳. ها
۲۳۹	۳. حالات دیگر
۲۳۹	۳-۱. لیت، برای تمئی
۲۳۹	۳-۲. لعل، برای ترجی
۲۴۱	۳-۳. ما، برای تعجب
۲۴۲	۳-۴. کم و کاتین، برای کنایه
۲۴۳	۳-۵. وی، برای ندبه
۲۴۸	درس یازدهم: حروف انتقال دهنده توجه در کلام
۲۵۰	۱. استثناء
۲۵۰	۱-۱. آلا
۲۵۳	۱-۲. لقا
۲۵۳	۱-۳. غیر
۲۵۴	۲. نوعی اعراض یا اعتراض
۲۵۴	۱-۱. کلا
۲۵۷	۲-۲. بل
۲۶۲	۲-۳. أم منقطه
۲۶۲	۲-۳-۱. أم متصله
۲۶۲	۲-۳-۲. أم منقطه
۲۶۵	۲-۴. لکن

۲۶۷	 لکن ۲-۵
۲۷۲	 درس سیزدهم: برانگیختن و انتقال توجه در سوره مبارکه نجم
۲۷۸	 درس چهاردهم: علائم اختصاری قالب‌های ادبی
۲۸۱	 ۱. علامت‌های پیشنهادی برای حروف در کلام
۲۸۴	 ۲. علامت‌های پیشنهادی برای مؤلفه‌ها و ارکان کلام
۲۸۵	 ۳. علامت‌های پیشنهادی برای روابط موضوعی
۳۰۱	 منابع

در قسمت اول تدبر ادبی درباره کلام واجزای آن مطالبی بیان شد، در این قسمت به نقش حروف در القای معانی کلام اشاره می‌شود. آنچه در این بخش معرفی می‌گردد مبنای و پیش‌فرض‌هایی است که در بخش قبل درباره آنها سخن گفته شد. چنان‌که در درس کتاب مشهود است حروف در بیان معنایی مهم‌ترین عامل ظرافت کلام در القای معانی، فصاحت و بلاغت است. با بکارگیری درست حروف می‌توان کلمات، جملات، عبارات کلام را به بهترین وجه بیان نمود. با فهم کاربردهای کلام در تدبیر قرآن می‌توان به خوبی به غرض خداوند پی برد.

در درس این کتاب خواهیم دانست به وسیله حروف می‌توان:

- با عطف جملات به یکدیگر کلام را توسعه داد.
 - با جدا کردن کلام و عبارات، به تفصیل هرچه بیشتر کلام اقدام کرد.
 - برای ایجاد فصل، برخی از جملات را مفرد کرد.
 - با افزودن قیودی به کلام، تبیین بیشتری در کلام به وجود آورد.
 - جهت کلام را از ایجاب به سلب تبدیل کرد.
 - جملات را به هم وابسته نمود.
 - توجه مخاطب را بر محتوای کلام برانگیزاند.
 - توجه مخاطب را از محتوایی به محتوای دیگر انتقال داد.
 - قالب ادبی کلام و متن را از نظر موارد فوق به نمودار تبدیل کرد و براساس آن آهنگ متن را به دست آورد.
- با توجه به این کاربردهای شگفت‌انگیز می‌توان به نقش نهفته و تأثیرگذار حروف در کلام پی برد و برای رسیدن به مقاصد زیر از آنها بهره جست:

۱. لحن کلام را که در فهم غرض متکلم است فهمید.
۲. به جملات محذوف در کلام واقف شد.
۳. به غرض متکلم از متن نزدیک شد.

قبل از مطالعه کتاب توجه به نکات زیر ضروری به نظر می‌رسد:

نکته اول:

در رابطه با حروف مطالب بسیار زیادی در کتب عربی ذکر شده است. مهم‌ترین آنها کتاب مغنی الادیب و یا باب اول کتاب مغنی اللیب است که با رویکرد بررسی معانی حروف و با توجه به عرف عرب تدوین شده است. این کتب، حروف را به صورت مفردات و به ترتیب الفبایی ذکر نموده‌اند. این در حالی است که بررسی موضوعی این حروف، از ضروریاتی است که کمتر به آن پرداخته شده است. این ضرورت هم در فهم معانی القا شده و هم در شناخت و به کارگیری بلاغت مهم است. این کتاب در صدد است که حروف را با رویکرد بلاغت و مهم‌تر از همه با یکپارچه دیدن متن به صورت موضوعی در کنار هم و با مقایسه با هم بررسی کند. بدین ترتیب چهار محور طبقه‌بندی موضوعی حروف، بررسی مقایسه‌ای حروف با هم، تأثیر حروف در بلاغت و یکپارچه دیدن متن، تمایز کتاب حاضر نسبت به سایر کتب است.

علاوه بر محورهای یاد شده بررسی این معانی حروف با توجه به آیات نورانی قرآن مورد نظر کتاب حاضر بوده است.

نکته دوم:

شیوه کلی استخراج نام حروف به این صورت بوده که ابتدا معانی این حروف بر اساس کتب عربی به ویژه کتاب مغنی الادیب استخراج شده است، سپس با این معانی به قرآن عرضه شده و صحت و سقم آن در قالب مباحث گروهی و تخصصی مورد بررسی قرار گرفته است. و آنگاه با بررسی معانی به دست آمده با منابع دیگر شیوه‌ای جدید در ارائه پیش گرفته است. لذا آنچه در کتاب حاضر مورد توجه است حروفی است که در قرآن کاربرد دارد و از حروفی که در قرآن نبوده، نامی ذکر نشده و یا اینکه به اشاره‌ای مختصر اشاره شده است.

نکته سوم:

حروف را می‌توان در دسته‌های مختلف و بر اساس موضوعات مختلف طبقه‌بندی کرد. طبقه‌بندی پیشنهادی، به عنوان بهترین طبقه‌بندی نیست. در عین حال در این شیوه به مسأله‌ای اجازة داده می‌شود تا حروف را به بهترین شکلی که کاربرد دارد دسته‌بندی کند.

نکته چهارم:

همانطور که در دروس مختلف دیده می‌شود سعی شده است برای حروف معانی واحد به صورت معنایی اصلی اتخاذ شود و سایر معانی به صورت فروعات آن مورد نظر باشد. در این امر ضمن احترام به قدرت نامی حروف، وحدت معنایی نیز لحاظ شده و برای آموزش و تدبر بسیار مناسب و لازم است.

نکته پنجم:

در این کتاب سعی شده خواننده محترم بیش از پیش به اعجاز حروف قرآن واقف شود. زیرا به طور طبیعی در او سوگیری نسبت به آیات با لحن و جهت را القا می‌کند، در این صورت خواندن قرآن علاوه بر مشاهده عبارات به ظاهری صدا، دارای صوت و لحن هم می‌شود. این مسئله در فهم تدبری آیات بسیار لازم و مؤثر است.

نکته ششم:

دو سطح تمرین در کتاب لحاظ شده است. سطح اول تمرین‌هایی است که درون هر درس و به تعداد آورده شده است که لازم است خواننده تحلیل مطالب مورد بحث را در انواع آن در آیات قرآن طی این تمرین‌ها مورد شناسایی قرار دهد. سطح دوم تمرین‌های است که در درس مستقل بعد از دو یا سه درس ذکر می‌شود. در این درس خواننده لازم است کلی دیدن حروف درس

داده در سوره‌ها و نیز نمادسازی آنها خود را آماده نماید. همچنین خواننده می‌تواند مسائل تدبیری مربوط به سوره‌ها را در کتب دیگر کاوش نماید.

نکته هفتم:

با توجه به اینکه رویکرد کتاب در بررسی حروف، بلاغی است بنابراین معرفی شرایط و تغییراتی که به لحاظ نحوی در جملات مربوط به حروف پیش می‌آید مد نظر اصلی کتاب نیست و خواننده می‌توان با رجوع به کتب دیگر این مباحث را پیگیری نماید.

نکته هفتم:

در پایان کتاب همانند قسمت اول، علائم پیشنهادی کتاب معرفی شده است. با قرار دادن این علامت‌ها برای هر سوره می‌توان به سیر ادبی سوره‌ها واقف شد و آن‌ها را مورد مقایسه قرار داد.

در خاتمه با توجه به تخصصی بودن مباحث، کتاب حاضر را طرحی برای ورود به مباحث حروف و تأکیدی بر اهمیت این مباحث در تدبر قرآن دانسته و ادامه و توسعه مطالب را از پژوهشگران حوزه و دانشگاه خواستاریم.